

การศึกษาเศรษฐกิจสินค้าข้าวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

กรณีศึกษา: สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

การศึกษาเศรษฐกิจสินค้าข้าวเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : กรณีศึกษา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย เป็นการศึกษาสถานการณ์การผลิต การตลาด กฎระเบียบและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสินค้าข้าว รวมทั้งวิเคราะห์ศักยภาพการแข่งขันในการส่งออกสินค้าข้าวของไทยทั้งในตลาดโลกและตลาดอินโดนีเซีย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (Relative Comparative Advantage Index : RCA) และการวิเคราะห์ Boston Consulting Group Matrix (BCG Matrix) เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการกำหนดนโยบายและแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในสินค้าข้าว เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออกสินค้าข้าวของไทยไปยังตลาดอินโดนีเซีย

ผลการศึกษาพบว่า อินโดนีเซียมีสภาพภูมิอากาศเขตร้อนชื้น มีปริมาณน้ำฝนเพียงพอ ดินมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากเป็นดินภูเขาไฟที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก จึงสามารถปลูกข้าวได้ทั่วทุกภาคของประเทศเช่นเดียวกับไทย ทำให้อินโดนีเซียมีเนื้อที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตข้าวมากเป็นอันดับ 1 ของอาเซียน และอันดับ 3 ของโลกรองจากจีนและอินเดีย และมีผลผลิตต่อไร่มากเป็นอันดับ 2 ของอาเซียนรองจากเวียดนาม แหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของอินโดนีเซียอยู่ในจังหวัดชวาตะวันออก จังหวัดชวาตะวันตก และจังหวัดชวากลาง ประชากรมีอัตราการบริโภคข้าวต่อหัวประมาณ 135-140 กิโลกรัมต่อคนต่อปี และความต้องการใช้ข้าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ส่งผลให้ต้องนำเข้าข้าวจำนวนมากในแต่ละปี อินโดนีเซียจึงกำหนดนโยบายเน้นการพึ่งพิงผลผลิตข้าวในประเทศตนเองเป็นหลัก ผลิตข้าวให้ได้มากกว่าความต้องการใช้ภายในประเทศเพื่อลดการนำเข้าข้าวจากต่างประเทศลง อย่างไรก็ตามอินโดนีเซียยังจำเป็นต้องนำเข้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร ตลาดนำเข้าหลักคือตลาดอาเซียนโดยเฉพาะจากเวียดนามและไทย โดยชนิดข้าวที่อินโดนีเซียนำเข้าจากไทยส่วนใหญ่จะนำเข้าปลายข้าวเจ้า ทั้งนี้การนำเข้าและส่งออกข้าวจะดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ BULOG เพื่อรักษาเสถียรภาพด้านราคาของอาหารและรักษาความมั่นคงด้านอาหารของประเทศเป็นสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ศักยภาพในการส่งออกสินค้าข้าวของไทย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) ในการส่งออกข้าวของไทยเปรียบเทียบกับอินโดนีเซียไปตลาดโลก พบว่าในช่วง 10 ปี (2547-2556) ที่ทำการศึกษา ไทยมีค่า RCA มากกว่า 1 หมายความว่า ไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดโลก แต่ค่า RCA มีแนวโน้มลดลง ขณะที่อินโดนีเซียมีค่า RCA น้อยกว่า 1 หมายความว่าอินโดนีเซียไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดโลก สำหรับการส่งออกข้าวของไทยเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งที่สำคัญคือ เวียดนาม และอินเดีย ไปตลาดอินโดนีเซีย พบว่า ไทยและเวียดนามมีค่า RCA มากกว่า 1 หมายความว่าทั้ง 2 ประเทศมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดอินโดนีเซีย โดยไทยมีค่า RCA ลดลง ขณะที่เวียดนาม ค่า RCA เพิ่มขึ้น สำหรับอินเดีย มีค่า RCA น้อยกว่า 1 ในปี 2547-2554 หมายความว่าในช่วงเวลาดังกล่าวอินเดียไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดอินโดนีเซีย แต่ในช่วงปี 2555-2556 ค่า RCA มีค่ามากกว่า 1 หมายความว่าอินเดียนมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวไปยังตลาดอินโดนีเซีย

สำหรับการวิเคราะห์ตำแหน่งและความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวไทย เปรียบเทียบกับเวียดนามและอินเดีย ไปตลาดอินโดนีเซีย ด้วยวิธีการของ Boston Consulting Group (BCG) ในช่วงปี 2547-2551 เทียบกับช่วงปี 2552-2556 พบว่า ช่วงปี 2547-2551 ข้าวไทยอยู่ในตำแหน่งสินค้าที่มีปัญหา (Question Marks) คือ มีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบต่ำ แต่มีอัตราการขยายตัวของตลาดสูงกว่าการขยายตัวของตลาดที่กำหนด แต่ในช่วงปี 2552-2556 ข้าวไทยเลื่อนมาอยู่ในตำแหน่งสินค้าตกต่ำ (Dogs) คือ มีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบและอัตราการขยายตัวของตลาดต่ำกว่าการขยายตัวของตลาดที่กำหนด สำหรับเวียดนามซึ่งเป็นผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของอินโดนีเซีย อยู่ในตำแหน่งสินค้าดาวเด่น (Star) ทั้ง 2 ช่วงเวลา คือ มีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบและอัตราการขยายตัวของตลาดสูงกว่าการขยายตัวของตลาดที่กำหนด โดยในช่วงที่ 2 (ปี 2552-2556) เวียดนามมีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบและอัตราการขยายตัวของตลาดเพิ่มขึ้นจากช่วงแรก (ปี 2547-2551) ส่วนอินเดียอยู่ในตำแหน่งสินค้าที่มีปัญหา (Question Marks) ทั้ง 2 ช่วงเวลา คือ มีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบต่ำ แต่มีอัตราการขยายตัวของตลาดสูงกว่าการขยายตัวของตลาดที่กำหนด โดยในช่วงที่ 2 (ปี 2552-2556) อินเดียมีส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบและอัตราการขยายตัวของตลาดเพิ่มขึ้นจากช่วงแรก (ปี 2547-2551) เช่นเดียวกับเวียดนาม

ดังนั้น เพื่อเพิ่มศักยภาพการส่งออกข้าวไทยในตลาดอินโดนีเซีย ในกรณีตลาดข้าวคุณภาพต่ำ ไทยอาจจำเป็นต้องลดระดับราคาข้าวให้ใกล้เคียงกับคู่แข่งโดยเฉพาะเวียดนาม เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของไทย สำหรับตลาดข้าวคุณภาพดีไทยควรให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากอินโดนีเซียนำเข้าข้าวคุณภาพดีจากไทยมากด้วยเช่นกัน ซึ่งไทยมีข้าวคุณภาพดีที่มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ทุกระดับ โดยการพัฒนาสายพันธุ์ข้าวหอมมะลิให้มีคุณค่าและลักษณะเฉพาะตัว เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของข้าวหอมมะลิไทย เนื่องจากขณะนี้ประเทศคู่แข่งทั้งเวียดนาม กัมพูชา และเมียนมาร์ มีความสามารถในการผลิตข้าวหอมพันธุ์ดีที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิของไทยและเป็นที่ยอมรับในระดับโลกในขณะนี้ รวมทั้งไทยควรพัฒนาข้าวสายพันธุ์พื้นเมืองให้มีความหลากหลายมากขึ้นเพื่อเน้นตลาดในกลุ่มผู้บริโภคเฉพาะ ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต เน้นการลดต้นทุนการผลิต พัฒนาเมล็ดพันธุ์ พัฒนาระบบชลประทานให้กระจายทั่วถึงตลอดจนเพิ่มคุณภาพของผลผลิต รวมทั้งส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าข้าวด้วยการเพิ่มศักยภาพการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวไทยให้แตกต่างจากประเทศคู่แข่งอย่างชัดเจน